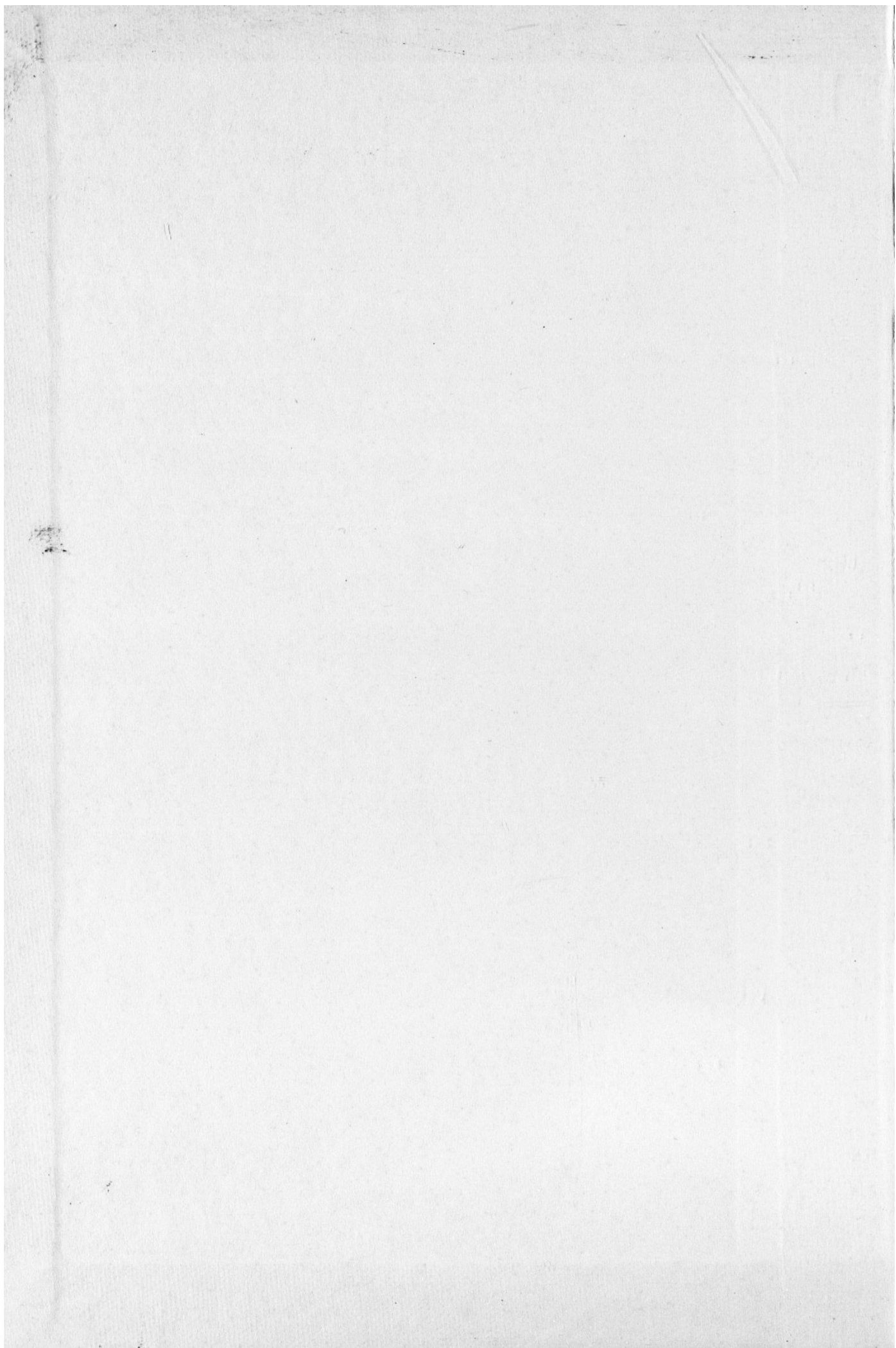

J. Kalfus

ČESKOSLOVENSKÁ DEVALVACE
A ŘEŠENÍ HOSPODÁŘSKÉ
KRISE

F 1624 a

B 642

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádaných
ČESKOU SPOLEČNOSTÍ NÁRODOHOSPODÁŘSKOU
v období 1933 - 34.

IV.

ČESKOSLOVENSKÁ DEVALVACE
A ŘEŠENÍ HOSPODÁŘSKÉ
KRISE.

Přednesl

JUDr. JOSEF KALFUS

ve schůzi společnosti, pořádané dne 7. května 1934
v Praze.

Cena Kč 6.50

V PRAZE 1934.

Nakladem České společnosti národohospodářské.

Tiskem knihtiskárny „Impressa“ Praha.

V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha II., Příkopy 24.

ZF277

VII 7 elena - de valvane (CSR)

VI 1 Mire - CSR

B 642

F1624a

18303/58

A. Světová hospodářská krise.

I. Úvod.

Čtyři léta trpí světové hospodářství krisí tak pronikavou, že její průvodní zjevy, následky a způsoby jejího řešení zvracejí namnoze nejen teoretické i praktické názory národohospodářské, ale sahají i na kořen dosavadních společenských řádů.

Příčiny a následky krise zaměstnávají při různosti a složitosti světových hospodářských jevů mozky nejen hospodářských znalců, ale i politiků jednotlivých států (evropských i zámořských) za tím účelem, aby rozpoznáním a léčením krise byla opět zjednána hospodářská rovnováha, ať již v podstatě na basi řádů dosavadních aneb jejich částečnou nebo novou přestavbou. Toto řešení je ztíženo tím, že rozbor krisových zjevů není jednoznačný, nýbrž liší se podle toho, jak to které národní hospodářství bylo ve své struktuře buď samo nebo světovým vývojem dotčeno vlivem světové války a jejich následků; řešení je dále ztěžováno tím, že není volné mezinárodní směny a světové hospodářství rozpadá se tak na řadu hospodářství menších, uzavřených v sebe autarkními snahami, autorativními zákroky a jinými podobnými opatřeními. Proto řešení krisových zjevů v jednotlivých státech je rozdílné.

Také u nás podnikli jsme po tříletém boji s krisí významný a svérázný krok, odůvodňovaný jako prostředek k řešení krise. O tom, je-li tento zákrok na místě, svedeno bylo sice hojně polemik, dosud nebyl však podán soustavný výklad o tom, jaké motivy k němu vedly.

Dnes, kdy máme za sebou byť krátký odstup od jeho provedení, je snad přece vhodno se pokusiti o takový, aspoň stručný výklad.

Při tom není možno jinak, než podívati se nejprve po tom, jaké byly asi obecně zjevy světové krise, jak se na tyto zjevy dívají význační národohospodářští odborníci a jak — přes různost poměrů, resp. právě se zřetelem k různým hospodářským a politickým poměrům — jednotlivá velká národní hospodářství se vypořádala s hospodářskou krisí, resp. jak jí čelila.

II. Krisové zjevy světové.

Světová válka způsobila, že v zemích válčících se odklonila výroba od účelů normálních k výrobě prostředků válečných, jež produkovala v rozměrech přesahujících hospodářskou a finanční schopnost těchto států. Statky vyráběné pro válku byly ničeny, kdežto statky potřebné k normálnímu chodu hospodářství, zejména výrobní prostředky, byly vyráběny v míře malé. Ve státech válčících nebyly prováděny ani potřebné obnovovací a udržovací investice, takže válka znamenala velké ochuzení světa. Finanční prostředky na válku byly opatřovány z valné části inflací úvěrovou. Rozšíření války na nová území a dlouhé její trvání mělo za následek, že materiál k válce potřebný byl dodáván též ze zemí neválčících, a to zejména z Ameriky, jejíž výrobní a zejména průmyslová výkonnost doznala tím netušeného rozmachu nejen co do rozsahu, ale i co do racionalisace výroby. Tyto výrobní prostředky a racionalizační metody, jimiž výkonnost Ameriky byla bez úměrného zvýšení počtu pracujících lidských sil velmi zvýšena, byly — hledíc k nahromaděnému tam bohatství — po válce snadno přetvořeny resp. užity na výrobu k účelům mírovým. Vedly pak k hromadné výrobě průmyslové ve značných rozměrech, ale též ke zprůmyslnění a k velikému zvýšení výroby zemědělské v zemích zámořských. Vysoká konjunktura, která vzešla v Americe v důsledku vyhladovění zemí evropských, přestavších světovou válku a jejich veliké poválečné potřeby, vedly k velkému vzrůstu tamních finančních prostředků; to způsobilo další uměle stupňovaný hospodářský rozvoj a blahobyt a vedlo k nemírnému rozšiřování úvěrů nejenom na vnitřním trhu americkém, ale i k poskytování úvěrů zemím evropským. Toto poskytování úvěrů bylo z části nutné a sice proto, že země vítězné odpíraly přijmouti od poražených uložené jim placení reparací ve zboží. Vracely se proto peněžní prostředky z těchto úvěrů z části ve formě reparačních splátek zpět do Francie a Ameriky, které v důsledku toho mohly koncentrovati u sebe světové zásoby zlata stále ve větší míře.

Vadou těchto úvěrů poskytovaných zemím evropským bylo, že poskytovány jsou jako krátkodobé, byly z velké míry uvnitř těchto zemí, zejména v Německu, použity k účelům investičním, na něž zpravidla smí býti použito jen kapitálů určených k trvalému resp. dlouhodobému ukládání. Tím byla vlastně uměle vytvořena zvýšená kupní a spotřební síla, ale posílena též výroba evropských zemí, která se děla rovněž směrem racionalizačním a umožnila také zvýšenou výrobu evropskou. Reflexy, jež toto hospodářské oživení

mělo, zračily se v Americe v nesmírné spekulární horečce; v zemích evropských došlo ke zpomalení tempa jejich přizpůsobení se stavu schudnutí, způsobenému světovou válkou.

Reakce, jež nezbytně musela přijíti, projevila se v Americe jednak vnitřním bursovním krachem, jednak nedůvěrou k zemím evropského kontinentu a v restrikcích úvěrových; tyto zjevy však teprve obnažily pokleslou konsumní schopnost zemí oslabených válkou, a měly brzo v zápětí další prudký světový pokles cen.

Všechny tyto příčiny způsobily ohromné hospodářské poruchy, mimo jiné pokles výroby a vyřazení veliké části obyvatelstva (nezaměstnaných) z procesu pracovního. Shroucení úvěrového systému, vybudovaného na zmíněných umělých základech a zřetele na ochranu znovuzavedeného zlatého standardu vyvolaly u řady zemí snahy po omezování dovozu a o soběstačnost jednotlivých národních hospodářství. Tím byl a jest dosud návrat k normálním poměrům jenom oddalován.

Následky, jež měly tyto poruchy v zemích evropských válkou schudlých, vedly v Německu k omezení platů do ciziny a t. zv. Stillhalteabkommen, v zemích agrárního bloku balkánského k faktické insolvenci a k porušení jejich měnových systémů, v Americe a v Anglii k veliké nezaměstnanosti a k sociálním otřesům.

Ačkoliv bylo jasno, že k nápravě je nezbytně třeba mezinárodní dohody, nebylo přece možno touto cestou dojít k cíli, a to proto, že se o prostředcích k nápravě nemohli shodnouti ani světoví hospodářští znalci, tím méně pak smlouvající státy. (Důkazem toho je i nezdar poslední mezinárodní hospodářské konference, svolané do Londýna roku 1933).

III. Teoretické názory na krizi.

Tyto vylíčené zjevy krisové a jejich příčiny posuzovali jednotliví národohospodářští odborníci velmi různě. Mezi těmito odborníky není sporu o tom, že se krise projevila rapidním světovým poklesem cen. Jak prudce klesaly světové ceny, zračí se velmi jasně v anglickém indexu velkoobchodních cen, který činil r. 1920 ve zlatě 229, klesl r. 1928 na 145 a r. 1932 dokonce na 95. Obdobný je vývoj indexu amerického. Také československý velkoobchodní index klesl ze 144 v r. 1928 na 101 v r. 1932 a na 96 v r. 1933. V obou případech klesl tedy index od r. 1928 do r. 1933 o jednu třetinu.

O příčinách tohoto poklesu cen se názory hospodářských odborníků rozcházejí. Pro zjednodušení a přehled je vhodné si hlavní názory rozdělit na dvě skupiny, z nichž

prvá vidí příčiny krise na straně statků, druhá na straně peněz.

První skupina tedy přičítá pokles cen a tudíž i hospodářskou krizi příčinám vzniklým na straně statků, označujíc za takové příčiny přílišnou racionalisaci, nadvýrobu, podkonsum atd. Tyto názory navazují na různé hospodářské zjevy a fakta uvedená v podstatě napřed ve vyličení vývoje hospodářské krise. Není pochybnosti o tom, že změna hospodářské struktury způsobená válkou a jejími následky v jednotlivých zemích a působení těchto změn na hospodářský vývoj jiných států měly značné vlivy na krizi se strany statků. Podle tohoto rozpoznání bude asi nutno voliti i některé prostředky k nápravě krise.

Druhá skupina odvozuje hluboký pokles cen a také krisové zjevy od příčin souvisejících se soustavou peněz. Pod tento názor lze subsumovati i názory odvozující krizi z porušení soustavy úvěrové. Ale i znalci této skupiny druhé připouštějí, že vedle příčin na straně peněz spolupůsobily na krizi a ceny ještě příčiny jiné, uváděné skupinou první, které bude třeba při řešení krise bráti rovněž v úvahu; leč přece pokládají zjevy, vzniklé porušením peněžní soustavy, za priménní a důležitější.

Názory této druhé skupiny jest třeba se zabývatí obšírněji, poněvadž prostředky jejími zástupci doporučované jsou rázu obecnějšího a také proto, že se názory této skupiny uplatnily ve světovém hospodářství nejvíce; také náš měnový zákrok se k těmto názorům přiklonil.

Významnými zastánci těchto názorů jsou členové menšiny t. zv. Zlaté delegace, representované jmény Cassel, Jannsen, Mant, Strakosch. U nás je představitelem tohoto směru prof. Dr. Engliš.

Reprodukcí a rozbořem některých těchto názorů zabýval se u nás na př. mezi jinými prof. Mildschuh ve Sborníku věd právních a státních č. 1/2 z r. 1933. Ze skupiny první zabývá se známou teorií zemřelého prof. Dr. Loevensteina o racionalisaci jako příčině krise, ze skupiny druhé pak názory prof. Engliše a švédského prof. Cassela. Naváží svůj přehled na výklady prof. Mildschuha, přičemž pro úplnost a z toho důvodu, že názory jejich měly vliv na řešení anglické a americké, jest třeba se zde dále zmíniti o názorech anglického národohospodáře J. Keynese a amerických profesorů Irvinga Fishera a prof. Warrena, kterýžto poslední spolu s Morgenthauem byl rádcem amerického presidenta Roosevelta.

Názory prof. Cassela líčí prof. Mildschuh v citovaném již článku, kde uvádí i originální prameny jeho vývodů. Názory Fisherovy na daný problém jsou